

Moraalittomia tiedekirjoittajia

Hannu Virtanen

Moraalia ja evoluutioteoriaa koskevassa keskustelussa professori Juhani Pietarinen (5/2004) on vaihtanut puheenaihetta. Hän väitti ensimmäisessä kirjoituksessaan aivan yksioikoisesti, että moraalialia ei voi selittää geeneillä. Viimeisissä kirjoituksissaan hän on keskittynyt puhumaan vain yksilön moraalista valinnoista. Nämä ovat kaksi eri asiaa. Kommentointia vaatii myös Pietarisen väite, jonka mukaan se että kaikki ihmiset eivät käyttäydy tietyn biologisen teorian mukaan olisi ongelma, joka vaatisi ad hoc -selityksen.

Pietarinen vaatii näköjään evoluutiivisilta teorioilta paljon vahvemman näytön kuin yhteiskunnallisilta selitysmalleilta. Yhteiskuntatieteissä on perinteisesti pidetty teoriaa vahvana, mikäli korrelaatio ylittää puoli. Evoluutiopsykologisissa malleissa sen tulisi Pietarisen mukaan tulisi siis olla tasan 1.

Paljon vahvempia niiden näytöt todella ovat olleetkin. Silti täydellistä 1/1 korrelaatiota ei voida kuitenkaan vaatia edes geneettisiltä malleilta. Kulttuuritekijät vaikuttavat myös ihmisen käyttäytymiseen – kukaan ei tietääkseni ole tätä kiistänyt. Ihminen on tietoinen olento, jolla on valinnan vapaus, ja näin ollen hän voi valita käyttäytymismalleja, jotka ovat hänen reproduktiivisen etunsa vastaisia. Vastaavasti ihminen voi valita käyttäytymismalleja, jota ovat vaikkapa hänen välittömän taloudellisen etunsa vastaisia. Esimerkiksi ihmiset eivät usein käyttäydy rationaalisesti osakemarkkinoilla vaan tunnepohjalta. (Mikä taas paradoksaalista kyllä johtuu ihmisen geeniperimästä.) Sen sijaan jos edes ihmisten enemmistö käyttäytyy tietyn evoluutioteorian ennustamalla tavalla, voidaan teoriaa pitää vahvana. Näin ollen ihmislajin moraalinen käyttäytyminen yleensä ja altruistinen käyttäytyminen erityisesti voidaan selittää biologialla.

Pietarinen asettaa moraalisen käytöksen edellytykseksi kuitenkin sen, että kyseessä pitää olla tietoinen päätös. Myytin tietoisia valin-

toja tekevästä ihmisestä on kuitenkin romuttanut Freud jo sata vuotta sitten. Tieto näköjään kulkee hitaasti.

Toisin sanoen näennäisesti tietoisinkin päätöksiin saattavat vaikuttaa ihmisen geneettiset ohjelmat. Hyvänä esimerkkinä 'tietoisia' päätöksiä tekevästä oliosta voidaan pitää ihmistä ruokatunnilla. Tämä todellakin tietoisesti valitsee hernekeiton, maksalaatikon tai pyttipannun välillä. Mutta ei voi jättää valitsemasta jotain ruokalajia – ei ainakaan kovin montaa päivää peräkkäin – sillä hänen ruumiinsa tarvitsee energiaa, proteiineja ja vitamiineja toimiakseen.

Yksilön moraaliset valinnat eivät tietenkään ole näin yksinkertaisia ja välttämättömiä. Ihminen tietoisena olentona voi tehdä päätöksen käyttäytyä siis myös geneettisen taipumuksensa vastaisesti. Huomattava osa ihmisen moraalisen käyttäytymisen piiriin kuuluvista valinnoista on myös sellaisia, joihin hänen sisäinen 'geneettinen äänensä' ei anna minkäänlaista tai antaa hyvin vähän osviittaa. Se ei silti kumoa sitä, etteikö osa moraalista päätöksistä olisi hyvin vahvasti geneettisten ohjelmien talutusnuorassa.

Entäpä miten evoluutiopsykologia kumoa Kantin? Ei mitenkään. Tieteellisin metodein voidaan kumota ainoastaan tieteellisin metodein aikaansaatuja johtopäätöksiä.

Pari sanaa myös professori Peter Portinin kommentista. Portin väitti lehden viime numerossa, että esimerkiksi Riddley ja Pinker eivät ole evoluutiopsykologiaa koskevien kirjojen kirjoittajan roolissa tiedemiehiä vaan tiedekirjoittajia. Samaa voidaan sanoa Portinista itsestään ellei hänellä sitten ole loppututkimtoa myös jostain yhteiskuntatieteestä. Itse asiassa täydellinen oppineisuus alalla vaatisi korkeimman akateemisen loppututkimnon sekä biologiassa – ja nimenomaan pääaineena evoluutioteoria – että yhteiskuntatieteissä. Joten diletantteja olemme kaikki tähän keskusteluun osallistuneet.

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti.